

KERTINĖ PARAŠTĖ

Laimėjimas

Žmonių reikaluose, atrodo, plano turėjimas yra didelis pliusas, bent iš laikinos perspektyvos žvelgiant. Planas ar vedamoji mintis padeda organizuoti veiksmus. Veikla turi kryptį. Išvengiama nuolatinio blaškymosi, būrių keitimo, vėjui kitaip pūstelėjus. Aišku, tokio plano turėjimas gali nešti tik bėdas kaimynams.

Štai, kad ir šiomis dienomis vykstanti tragedija Rwanda valstybėje, kuri laikoma pavyzdžiu tų kunkuliuojančių nacionalizmo, kuriuos buvo prislopinęs šaltasis karas. 1. Tam akstinas nėra jokia iš amžių glūdumos atėjusi dviejų tautų — tutsi ir hutu — neapykanta. Pasirodo, kad tai kolonijinės administracijos praėjusiame šimtmetyje įvestas vietinių gyventojų suskirstymas į turinčius nuosavybę ir neturinčius. Iš tikro tai viena ir ta pati tauta, todėl dabartiniai žudikai turi tikrinti tapatybės kortelę sužinoti, kas yra auka, kas idėjinis sėbras. Tutsi žudymas buvo iš anksto suplanuotas bankrutuojančio politinio režimo gestas. Žudikai net iš anksto sudarė aukų sąrašus. Tai turėjo būti galutinis atsiskaitymas su režimo oponentais. Aišku, kad planuotojai negalėjo numatyti, jog žmonės šimtą tūkstančių bangomis bėgs į kaimynines valstybes, kur mirs ne tik nuo bado ir žaidų, bet ir taip pat nuo užsilepsnojusios choleros.

Ir toje kitoje pasaulio vartyje — buvusioje Jugoslavijoje — vyksta kova, kurioje vaidinamas tautinių kvičių maskaradas. Ir čia aiškinama, kad dabar rutuliojasi bene šimtmečius besitęsęs konfliktas tarp serbų ir kroatų. Jei nenori to aiškinti piktai, siūlomas religinis konfliktas: pravoslavai serbai prieš musulmonus. Ne veltui siūloma tiek daug gerai skambančių aiškinimų: pasaulio televizijos ekranuose kas antrą dieną pasirodo psichologas Karačić, kuris šias teorijas pateikia labai profesionaliai. O čia vyksta kitas variantas to paties, kas vyksta Rwandoje: bankrutavęs režimas dangstosi tautinio konflikto skarmalais, kad pasaulis nematytų desperatiško noro toliau kontroliuoti savo žmones. Bosnijoje vyksta eksperimentas: ar yra imanoma mažumai sunkių ginklų pagalba priversti piktam režimui. O jei atsisakoma paklusti — išvyti iš kuriamos Didžiosios Serbijos teritorijos. Ta

prasme gudruji Milosevičių reikia laikyti atsakingu ir už sistematingą moterų prievartavimą, ir makabrišką žaidžiančių vaikų teleskopiniais šautuvais šaudymą. Viskas turi priversti apsispręsti: pasiduoti ar pabėgti. Ir tas baisusis algoritmas vykdomas jau metų metus, pasauliui rankas gražant. Ir vėl ateis žiema, ir vėl, kaip iš atsukto čiaupo pilasi vanduo, į Sarajevą miestą pilsis šoviniai. Ir žmonės kentės dėl Didžiosios Serbijos, dėl didžiojo vado genseko Milosevičiaus.

Ar nebuvo dar taip neseniai ir kur kas net didesnė idėja, dar ambicingesnis planas, kurio vardu buvo mobilizuojami milijonai? Juk dar vakar atrodė, kad komunizmo banga užlies Europą ir nesulaikoma risis per pasaulį. Kokia tai patraukli ir visada madingais rūbais apdėta komunizmo idėja — mūsų menki gyvenimai atras prasmę kolektyve, kuris gyvena bendrais siekais, be vienos kito išnaudojimo, šviesaus proto, talentingų žmonių vedamas. Didžioji idėja pateisina ir mažuosius nemalonumus: reikia ištremti Krymo totorius, kadangi jie nepatikimi ir gyvena kitiems reikalingoje teritorijoje, reikia, kad namo grįžtančiųjų belaisvių traukiniai nesustodami važiuotų į Sibirą, reikia Sibiran kelti lietuvių, latvių ir estus, kadangi jie abejoja ateities vizija ir gali jai kliudyti. Gražios ateities varden yra imanoma badu numarinti milijonus ukrainiečių. Ir kas dar nuostabiau: didžioji idėja lieka vis šviesi, jos varden vis galima kviesti idealistus prie bendro darbo.

Pasižvalgykime ir iš nuostabos akis trinkime: didžiosios idėjos nebėra. Televizija nerodo žasies žingsnių žengiančių žaliais žiponais žalmierių, kurių kaustytis čebatai skelia kibirkštis aikštės grindinyje prie mauzoliejaus, ant kurio susirioję senukai sunkiose paltuose. Na, gal ir rodo: kaip tik dabar matome žasies žingsnių žygiuojančius kareivius, kukliojančius politrusus ir generolus Šiaurės Korėjoje. Bet tai yra tik tiesiog pikantiška žuvusio komunizmo pasaulio atlieka, kurią galime naudoti parodyti mokinukams, kaip pasaulis atrodė, kai buvome jauni.

Kaip tai atsitiko? Šiuo metu dominuojanti doktrina, kuri aiškina socialistinės idėjos bankrotą, kaip tik naudoja marksizmo įrankius marksizmo žlugimui iš-

aiškinti. Komunizmo tėvynė Sovietų Sąjunga iširo pati, be išorinės pagalbos. Sąjungą staiga pradėjo kamuoti vidinės prištartos, ji persiūsdė ir staiga nugaišo. Kokia juokinga buvo CIA, kuri visą laiką tauškė apie Sovietų Sąjungą ir mus visus gąsdino. Čia yra rimtas argumentas, kurį naudoja būsimas JAV valstybės sekretorius Strobe Talbott (kurio susižavėjimas Rusijos dvasingumu toks naudingas Rytų Europai), visad įžvalgus senatorius Patrick Moynihan ir gražbylys Amerikos istorikas Arthur Schlesinger. Jie vis teigia, kad prezidento Reagan kieti žodžiai tik prailgino Sovietų Sąjungos sukritimą. Keistu sutapimu, dominuojančios Sovietų Sąjungos sukritimo doktrinos autoriai visi yra demokratų partijos šulai. Doktrina yra labai patraukli ir aiškina istorijos dėsningumą. Gyvename geriausiu iš galimų pasaulių. Nereikia baimintis neracionaliomis baimėmis ir baidais. Reikia jėgas koncentruoti prie tarptautinių struktūrų sudarymo ir veikti valstybių kolektyve, per Jungtines Tautas, niekieno nelaikant priešais.

Aišku, kiekviena dominuojanti doktrina išaukia revizionizmą, kuris bando pateikti savitą analizę. Dabartinei dominuojančiai doktrinai, kad Sovietų Sąjunga sukritė savaime, be Vakarų sąjungininkų reikšmingo įnašo, pasipriešina nauja Peter Schweizer knyga *Victory* (New York: The Atlantic Monthly Press, 1994. 284 psl. 22 dol.). Knygoje aprašoma prezidento Reagan administracijos slapta strategija pagreitinti Sovietų Sąjungos žlugimą. Schweizer'io įtikinantis argumentas: Sąjunga sukritė ne savaime, bet su pagalba iš išorės. Knyga aprašo, kaip 1982 metais prezidentas Reagan su keliais kabineto nariais pradėjo kurti strategiją, kuri pultų Sovietų Sąjungos ekonomines ir politines silpnasias vietas. Tai buvo strateginė ofensyva, kuri perkėlė rungtynes į sovietinį bloką, net į pačią Sąjungą (p. xv). Šios ofensyvos tikslai ir priemonės buvo susumotuotos valstybės saugumo direktyvose (national security decision directives = NSDD), kurias prezidentas Reagan pasirašė 1982 ir 1983 metais. Šie dokumentai laikomi labai slaptais. NSDD-32, kurį Reagan pasirašė 1982 metų kovo mėnesį, deklaravo, kad JAV sieks neutralizuoti sovietų kontrolę Rytų Europoje ir leido naudoti slapta veiklą ir remti antisovietines organizacijas. 1982 metų lapkričio mėnesį pasirašytas NSDD-66 deklaravo, kad JAV politika sieks destabilizuoti sovietinę ekonomiką, įtaigaujant strateginę trijulę ekonomiškai kritiškų reikmenų. 1983 sausio NSDD-75 teigė, kad JAV sieks iš pagrindų pakeisti sovietinę sistemą. Reagan administracija

(Nukelta į 2 psl.)

Gyvenimas pas ciklopa

REGIMANTAS
TAMOŠAITIS

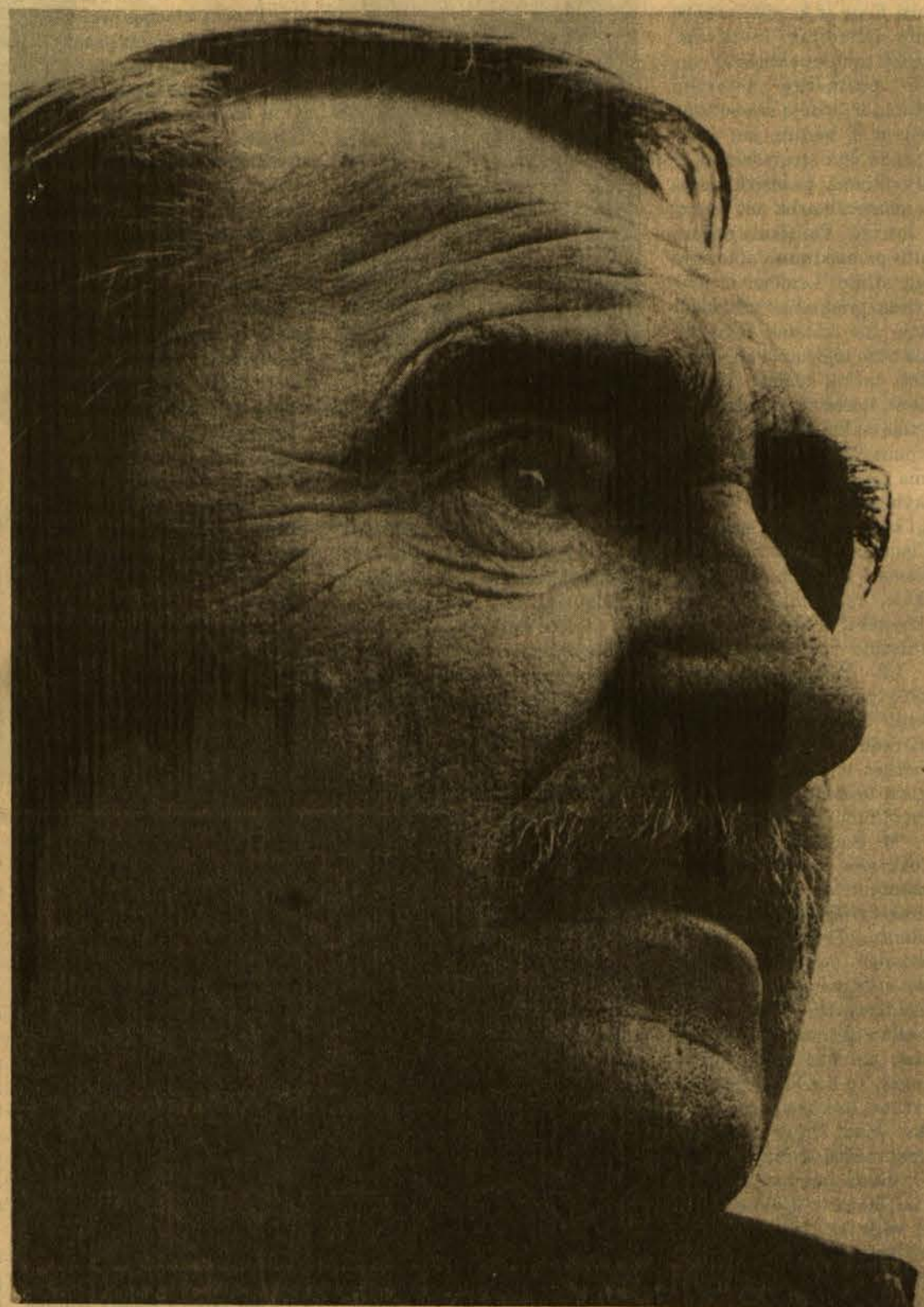
• Marius Katiliškis. *PIRMADIENIS EMERALD GATVĖJE*. Chicago: Algimanto Mackaus knygu leidimo fondas, 1993. 208 puslapiai.

Paskutinis Marius Katiliškio romanas — *Pirmadienis Emerald gatvėje* — ne tik literatūrinis reiškinys, kurį būtų galima analizuoti hermetišku literatūrologiniu požiūriu. Ši knyga — tai savotiškas meninis dokumentas, vertiantis atsigręžti į gyvenimą, dar kartą apmąstant realų išsivio lemties dramatismą. Aišku, būtų klaidinga manyti, kad knygoje reikia ieškoti lietuvių išsivio gyvenimo apibendrinimo. Personazų veikla ir aplinkos vaizdai meninio efekto labui romane ekstremalizuojami. Tai paribio žmonės paribio situacijoje, už kurios jau nebelineka nieko. Visgi romanas išreiškia autoriaus požiūrį į jam svetimą pasaulį, gal paremtą jo paties patirtimi.

Idomu palyginti šį Marius Katiliškio romaną su ankstesne jo kūryba, ypač tokiais jo kūrinių kaip *Miškais ateina ruduo* ir *Užuovėja*. Rašytojo lietuviškosios tematikos proza trykšta jaunatviška energija, meile gimtajam kaimui, kalbai ir ypač gamtai, alsuojančiai slėpinga gyvybe. Katiliškio lietuviškasis kaimas pasižymi darna, gamtos ritmu ir darbų ciklišku, gyvenimo pastovumu. Veikėja čia gaubia autoriaus šiluma, meilė, supratimas ir užuojauta. Šios kūrybos kontekste natūrali, beveik nepastebima atrodo patriarchalinė, linkusi archaizuoti autoriaus pasaulėžiūra. Ankstesnioji rašytojo kūryba — tai ne tik noras išaugoti gimtinės vaizdą, bet ir vertybinis požiūris į tradicinę gyvenimo sanklodą, skausmingai brangios „užuovėjos“ gynimas istorinių permainų grėsmės akivaizdoje, kai erozija jau prasidėjusi.

Ir štai tokia patriarchalinė nuostata ir vertybės susiduria su priešingybe — su industrine civilizacija, su išsivio daliai tekusiais „Emerald gatvės“ gyvenimo ritmais bei papročiais. Kūrinio drastiškumas, net slogumas kilo iš pasaulėžiūrinio bei vertybinio konflikto. Marius Katiliškio romanas — tai tiesiog psichinė svetimo pasaulio atmetimo reakcija. Neapdykta užmojais, tačiau aplinkai pereina į abejojimą pačiu žmogumi, jo egzistencija, kuri, netekusi savo šaknų, neteko savo prasmės ir vertės. Iš tokios pozicijos žvelgiant, viskas yra žlugę, nelikę nieko švento. Egzistuoja tik grubuoniški išlikimo ir individualios naudos instinktai, natūralius žmonių santykius pakeitė administracinis fabrikinio gyvenimo diktatas, gamtos ritmą — žiemą vasarą vienodas žmoniškųjų būtybių tabalavimas tarp mašinos ir tavernos.

Žmogiškosios esmės regresija pasireiškia pastovių fiziologinių refleksų — pylimų ir gerklės. Individo sąmonė degraduoja iki primityvaus pojūčio, kuris lokalizuojasi gerklės srityje, kartkartėmis išnykdamas visiškai, individui grįžtant į pirmąjį nieką. Kančia, gėrimas, užmarštis, vėl

Marius Katiliškis (1915-1980)

Algirdo Grigalio nuotrauka

kančia — žmogui belieka tik šių būsenų kaitos fiksavimas.

Panašų procesą su įsijautimu yra aprašęs ir J. Kunčinas savo romane *Glisono kilpa* — nužmogėjimui nebūtina emigracija; kaip Katiliškis leidžia suprasti, nėra ypatingo skirtumo tarp Sibiro tundros, Bridgeport'o džiunglių ar išdraskytų gimtųjų namų. Romano *Pirmadienis Emerald gatvėje* romano pradžioje pagrindinis veikėjas Benius Uoginaitis, mėginamas ištrūkti iš mašinos gyvenimo, sužaloja save, presu susitraiško porą pirštų — panašiai kaip lapės, patekusios į spąstus, nusigražia sau leteną. Tačiau Benius nuo praeitos lemties neišsivaduoja (darbdaviai jo spintelėje randa nugertą degtinę butelį, tad — jokių kompensacijų), ir jo laikas apskritai baigiasi, nes toliau romane slenka retrospektyvus atminties laikas, pilkų ir beviltiškų dienų chaosas.

Šioje egzistencinėje kloakoje sukasi nesudėtinga personažų sistema: nesipriešinantis įvykių tėkmei Benius, apskrus vertėiva smuklininkas Kazys Noragas, jokių žmoniškumo požymių neturintis namo — lindynės savininkas Džiovas, bespalvis seniokas Mykolas Žiūra, už kurio pedantiškos elgsenos slypi impotentiškas

tapęs ištvirkimo potraukis ir šioke tiekie inteligencijos pėdsakai. Yra ir moteris, kekšė Mirga, kuria vienodai gali naudotis ne tik girtuoklis ir mušeika jos vyras, bet ir visi personažų ansamblio nariai. Kažkur už veiksmo horizonto egzistuoja buvusi Beniaus žmona, be skrupulų metusi nevykėlį savo vyrą ir pasiglemžusi jo santaupų dalį. Tai lyg moteriškumo abstrakcija, palikusi Beniaus gyvenime nerealų prisiminimą ir realią pagiežą bei troškimą atsikėryti, išniekinant jos atminimą dviejų dolerių vertės prostitute.

Veiksmo scenoje dalyvaujančius personažus sunku klasifikuoti struktūriškai: jų santykiai nei itin konfliktiški, nei itin draugiški — tiesiog visi užgesę sukasi toje patioje kloakoje, patekę į fatališkos istorijos ir atsitiktinumo dėka.

Reikšmingesnė, simbolio prasme ir lyg kažkokios ašies reikšmė turinti yra vienaakio Džiovo (džiovos?) figūra. Štai namo ir jo šeimninio charakteristika: „Viskas negyva ir apnešta suodimis. Ir namas negyvas. Dviaukštis medinis namas pasmerktas mirčiai. Čia nusigyvenusiųjų buveinė. Antras aukštas apnarpliotas ir užspestas didžiulio voro tinklu. Jo centre — šeimnininkas Džiovas.

Jo ciklopiška akis neaukiai švyti it butelio šukė, įkritusi tarp surūdijusio geležies laužo. Ar nepažįstate voro kryžiuočio? Ar nieko negirdėjote apie tarantulą?“ (p.33). Šio vaizdinio metaforiškumas išauga iki kūrinio centrinio semantinio simbolio.

Džiovos paprastai slampinėja apie savo irštą pasikabinę plaktuką, taisyndamas šį bei tą. Mitologiniai ciklopai, beje, buvo pragarų kalviai. Sau maistui jis prisivilioja aukas — balandžius, kuriuos gaudo kilpomis ant stogo. Iš šito Polifemo urvo modernių laikų Odisejui — Uogintui nebus lemta ištrūkti. Net mėginimas kažką pakeisti, Benius su Mirga ir Mykolu išvažiuojant į žydinti užmiestį (paskutinis knygos skyrius), nieko neduoda: po trumpas dvasinės atgaivos grįžimas atgal tik patvirtina bendrą kūrinio nuotaiką — *finita la comedia*. „Nusigyvenusiųjų“, nepripasiusių prie svetimo pasaulio personažų grupelė šiame krašte yra ne kaip tas penktasis, atsarginis ratas, buvęs toks reikalingas šios šalies užkariautojams, bet kaip penktas šuns koja — išsigimėliška ir nereikalinga.

Romane išreikšta tokia keista

(Nukelta į 3 psl.)

Šiame numeryje:

Ar Sovietų Sąjunga žlugo savaime? • Marius Katiliškio paskutinis romanas • Dėl „Lietuvos kovų ir kančių istorijos“ • Juliaus Kelero eilėraščiai • Lietuvos dailės muziejaus tautinės muzikos ansamblis „Kanklės“ • Audėja Birutė Antanina Janavičienė apie vytnes juostas • Šiaulių fotografijos muziejus

Nuomonės ir pastabos

Triukšmas dėl „Kovų ir kančių istorijos“ pirmojo leidinio — ar ne laikas jį baigti?

Šias polemines pastabas rašau ne kaip Lietuvos valstybės pareigūnas, o kaip žmogus ir istorikas, jaučias savo pilietinę pareigą pasisakyti mūsų visuomenei rūpimais klausimais. Turiu galvoti triukšmą ir aistrų sukėlusį *Kovų ir kančių* pirmojo leidinio išleidimą Lietuvoje. Kovingieji tautos publicistai, viningai pasmerkę istorikų aplaidumą ir leidėjų skubotumą paruošiant šį leidinį, jau nebe daug randa savo straipsniams ar kolektyviniams pasmerkimams naujų momentų arba net pikantiškų intrigu. Politikai, padarę kritinius pareiškimus, laiko savo pareigą atlikti. Leidėjai ir istorikai viešai prisipažino suklydę ir pažadėjo tas klaidas ištaisyti. Galima būtų toje kančių diskusijoje dėti tašką, tačiau prieš jį padedant, norėčiau supažindinti skaitytoją su kai kuriais savo apmąstymais šia tema bei techninėmis šio leidinio pasirodymo aplinkybėmis.

Taigi kas gi iš tikrųjų atsitiko?

1) Visuomenėje kilo natūralus klausimas — ar galima pasitikėti istorikais, rašiusiais komunistines knygas ir besivadavusiais komunistine ideologija? Taip JAV LB net neišspausdino ankstyvą perspėjimą, jog šiam projektui nepritaria, nes jam kvesti vadovauti istorikai būvę kompartijos nariai. Pasirodžius pirmajam leidiniui kai kuriems skaitytojams kilo įtarimas, ar dr. H. Šadžius ir prof. V. Kašauskienė nesufalsifikavo dokumentų ir ar neišspausdino jau iš anksto KGB sufalsifikuotus dokumentus? Prof. J. Juzeliūnas tai paneigė savo straipsnyje *Lietuvos aide*, paneigė tai ir patys istorikai Lietuvos spaudoje. Taigi išspausdinti dokumentai nėra falsifikatai, kol kas nors neįrodė priešingai. To kol kas nepavyko padaryti net išsilaukus gerbiamam istorikui Jonui Dainauskui.

2) Dokumentų leidinys sukėlė pasipiktinimą, nes ypač užsienio lietuviai, 50 metų gyvenę Vakaruose, negalėjo pilnai žinoti, kokia klatinga ir ciniška buvo sovietinio teroro mašina. NKVD (KGB) dokumentuose apie Lietuvos gyventojų trėmimus į Sibirį užsienio lietuviai, matyt, tikėjosi rasti tik kraują ir kančias. Todėl, perskaitydus dokumentus, kuriuose enkavedistai savo žiaurų terorą piešia vos ne kaip humanistinę akciją, išeivija ištiko stabas, pasireiškęs neadekvaciais veiksmais ir vertinimais. Tuo būdu yra visiškai aišku, kad visuomenė dar nėra pasiruošusi skaityti enkavedistų dokumentus. Tokia pat nuomonė pokalbyje su manimi išsakė ir žinomas JAV politikas bei politologas, Baltijos valstybių bičiulis ir geras situacijos išeivijoje bei Lietuvoje žinovas Paul Goble, pasakęs: „Sovietinis režimas sugadino gyvenimą daugeliui žmonių. Jiems dar anksti skaityti tokius dokumentus, jiems reikia paprasčiausiai aiškinti, koks tai buvo režimas, ir kiek jo veiksmai skyrėsi nuo oficialiosios propagandos. Viskas būtų gerai, jeigu tas tomas būtų buvęs dešimtas, o ne pirmasis“. Atsižvelgiant į tai, sudarytojams juo labiau reikėjo komentuoti ir išaiškinti kiekvieną dokumentą ir NKVD (KGB) naudojimus terminus.

3) To nepadarė, kilo dėsningas pasipiktinimas, kam reikėjo išleisti tokią knygą, kuri ir pasaulyje gali būti suprasta, kad jokie sovietinio teroro Lietuvoje, pasirodo, nebuvo. Tas pasipiktinimas nukrypo prieš Lietuvos istorikus ir asmeniškai PLB

Alfonsas Eidintas

valdybos pirmininką Bronių Nainį, kaip projekto sumanytoją ir leidėją, bei iš dalies prieš patį PLB valdybą. Žmonės daugelyje laišku ir pasisakymų kritikavo sudarytojų ir leidėjų klaidas, neapsižiūrėjimą, skubotumą. Nuširdžiausiai man apie tai Čikagoje pasakė Jadvyga Damušienė — „Žinokite, mums yra skaudu“. Tas nuširdus pasisakymas yra būdingas visiems, kas tik skaitė dokumentų rinkinį.

4) Tačiau greitai, šalia nuširdaus skausmo, pasirodė ir specialiai užsakyti straipsniai, kurių autoriai jau gana perdėtai puolė istorikus, ir ypač Bronių Nainį. Ilgametis Bendruomenės veikėjas, darbštus žmogus Nainys buvo tuose straipsniuose dirbtinai juodinamas ir niekinamas. Pavadinai šį garbingą žmogų KGB agentu reikia turėti ne tik lakia fantazija, bet ir piktų kėslų. Dėl savo kietokto charakterio visuomenėje veikloje ne vienam užlipęs ant nuospaudos, isteriško puolimo prieš jį išdavoje Bronius Nainys išgėrė ne vieną karčią taurę nuoskaudos, daugiausia, deja, nepelnytus. Asmeniškumas išlindo kaip yla iš maišo. Kai kas pabandė atakuoti ir patį PLB valdybą. Siekis nuversti ją ir kar-tu Bronių Nainį yra akivaizdus. Todėl galima daryti prielaidą, kad tikrosios šio skandalo priežastys yra ne tik klaidose, padarytos išleidžiant knygą, bet kur kas giliau.

5) Pajutusi visuomenės pasipiktinimą, JAV lietuvių spauda neužėmė objektyvesnės pozicijos ir pasidavė neigimo nuotalkoms. Kaip nekeista, pirmieji kritikavę Broniaus Nainio sumanymą tik vieni *Akivaizdai* objektyviauose Zenono Rekašiaus straipsniuose vieninteliai pabandė išsiaiškinti ir kitiems paaiškinti, kas gi iš tikrųjų įvyko.

6) Kuomet PLB valdyba pripažino klaidas ir susitarė su JAV ir Kanados LB valdybomis tęsti projekto leidimą, „priešų“ medžioklė nesustojė. Vis tiek tebuvo reikalaujama „Nainio galvos“, o Lietuvoje — mažų mažiausiai atleisti iš darbo istorikus (sic!). Atrodo, kad be „tautos priešų“ paieškos ir demaskavimo gyventi negalime nei JAV, nei Lietuvoje. Veikia komunistinis mentalitetas? O gal viskas žymiai paprasčiau, ir priežastims, sukėlusioms šį skandalą, apibūdinti galime rasti žymiai paprastesnių žodžių? Beje, intelektualai, pabū-gę triukšmo, pasitraukė į šoną ir savo nuomonės nepareiškė. Tuo būdu, rekšminga kampanija proto balso nebuvo sustabdyta ir kulminacinis taškas buvo pasiektas Brooklyn'e, viešai sudeginus nepavykusio projekto tomą. Šios beprecedentinės mūsų tautos is-

torijoje akcijos nuotraukos buvo įdėtos kai kurių JAV lietuvių laikraščiu pirmuosiuose puslapiuose.

7) Vis dėlto dalis laišku autorių suprato reikalo esmę, kad dangus negriūva dėl tomo klaidų ir siūlė tęsti projektą bei ištaisyti minėtus trūkumus. Tie geranoriški palinkėjimai, atrodo, bus padaryti. Ir tą reikia padaryti — knygą jau išėjo, ji išplatinta JAV ir pardavinėjama Lietuvoje. Iš-taisyti jos trūkumai turėtų nura-minti tuos, kurie nuširdžiai per-gyvena dėl pirmosios nesėkmės, bet mato didelę prasmę toliau tyrinėti Lietuvos gyventojų genocido istoriją.

Kaip istorikas, stovėjęs šio *Kovų ir kančių istorijos* projekto užuomazgoje, norėčiau pasakyti ir keletą asmeninių pastebėjimų bei įspūdžių. Jokios klastos ar sumanymų iškreipti istoriją nesu pastebėjęs. Broniaus Nainio tautinio komiteto prezidentas (tai visuomeninė Lietuvos istorikų organizacija, palaikanti tiesioginius ryšius su tokio pat pobūdžio kitų valstybių istorikų organizacijomis), pajutavęs pareigą padėti didžiulio ir svarbaus istorinės tematikos projekto sumanytojams jį įgyvendinti. Pritariau sumanymui, nes maniau, kad bendromis išeivijos ir Lietuvos pastangomis tokią knygą serija galima parengti. Juolab, kad buvau pažįstamas su daugeliu užsienio lietuvių istorikų ir netgi organizavęs jų paskaitas ar susitikimus su Lietuvos istorijos instituto darbuotojais. Institute lankėsi ir kalbėjo prof. Tomas Re-meikis, prof. Vytautas Vardys, prof. Jonas Rakauskas, prof. Alfred Erich Senn, prof. Saulius Suziedėlis, dr. Romas Misiūnas, dr. T. Michalskis ir kiti užsienio lietuvių intelektualai. Be to, Broniaus Nainio planuose kaip autoriai buvo numatyti Vytautas Vardys ir Kęstutis Girmis — tad perspektyva vieningomis jėgomis kibti į tautai skaudų istorinį laikotarpį atrodė ne tik įdomi, bet ir galinti mane profesionaliai praturtinti žiniomis iš naujo ir dar beveik netyrineto sovietinio režimo laikotarpio. Bronius Nainys pasidomėjo apie mano pasiryžimą tirti sovietinius nusikaltimus, nes žinojo, kad esu priklausęs kompartijai. Atsaki-au, kad jokių sentimentų sovietiniam režimui neturiu, priešingai — kaip ir absoliuti mano kolegų dauguma, turiu šeimyninių bei tautinių nuoskaudų.

Po kiek laiko Bronius Nainys atvežė 16-os tomų (knygų) projektą, kurį svarstėme, ieškojome jiems gabių autorių (apie tai rašiau *Drauge* 1994 m. birželio 3 d. numeryje, todėl nesikartosiu). Tiesa, Bronius Nainys netikslus savo interviu *Tėviškos žiburio* (1994 m. birželio 21 d.), sakydamas, kad tapęs Lietuvos ambasadoriumi Washington'e iš telkinio „pasitraukė dr. Alfonsas Eidintas“ ir „vyriausiuoju darbų koordinatoriumi tapo dr. Gediminas Rudis“. Priminsiu Broniui Nainiui, kad atsisakiau vadovauti „Kančių“ projektui 1992 metų pabaigoje, nes nesu pokario istorijos specialistas, o be to, tuo metu vadovavau kitam nemažiau svarbiam kolektyviniam projektui — „Lietuvos istorijos“ vientomo rengimui ir norėjau pabaigti savo monografiją apie Aleksandrą Stulginskį, ką ir padariau prieš pat mane pasikriant ambasadoriumi JAV.

Dr. Gediminas Rudis buvo pasirinktas projekto vadovu (ar vyriausiuoju darbų koordinatoriumi) neatsitiktinai — jo patriotiškumui niekas neabejojo ir neabejoja, be to, Gediminas buvo Lietuvos istorijos instituto naujausią laikų istorijos skyriaus vadovu, t.y. geriausiai žinojo, kas ir kokią darbą jo skyriuje gali padaryti. Ramiai pasvarčius, galima daryti ir kitą prielaidą — skandalas kilo ne tik dėl klaidų, atskirų asmenybių ar jų praei-

ties, o ir todėl, kad leidėjai ir žmonės, telkę bei aukoję lėšas, reikalavo iš Broniaus Nainio ir PLB valdybos skubaus rezultato, t.y. kuo greičiau išleisti bent vieną tomą. Žinoma, per pusę metų monografijos neparašysi, todėl ir leidyklą ir pateko NKVD dokumentų apie Lietuvos gyventojų trėmimus rinkinys. Tai buvo Lietuvos istorijos institute paruoštas planinis darbas, kurį institutas būtų pats išleisęs (gal ir ne taip greitai), tačiau tuomet tam neturėjo lėšų. Dokumentus leidiniui kelis metus rinko prof. V. Kašauskienė, dr. H. Šadžius ir E. Grunskis. Jų surinktus dokumentus Gediminas Rudis suvienijo į tomą ir parodė Broniui Nainiui. Abejonių, kad tai vertingi ir komunistinę santvarką demaskuojantys dokumentai, nusimanančiam žmogui nekilo ir nekyla. Gal ateityje bus rasta ir dar geresnių, bet kol kas tai labiausiai informatyvūs duomenys. Niekam nekilo abejonių ir dėl to, kad pateiktas tomas tiko ir Broniaus Nainio siūlomam projektui. Trėmimai — tai viena skaudžiausių tautos kančių istorijos dalis. Todėl šiuos dokumentus ir buvo nuspresta publikuoti.

Jau iš Nepriklausomos Lietuvos ir JAV persikėlus ir kažkodėl keistai, lyg ir ko bijodama, tik sumanymui, nes maniau, kad bendromis išeivijos ir Lietuvos pastangomis tokią knygą serija galima parengti. Juolab, kad buvau pažįstamas su daugeliu užsienio lietuvių istorikų ir netgi organizavęs jų paskaitas ar susitikimus su Lietuvos istorijos instituto darbuotojais. Institute lankėsi ir kalbėjo prof. Tomas Re-meikis, prof. Vytautas Vardys, prof. Jonas Rakauskas, prof. Alfred Erich Senn, prof. Saulius Suziedėlis, dr. Romas Misiūnas, dr. T. Michalskis ir kiti užsienio lietuvių intelektualai. Be to, Broniaus Nainio planuose kaip autoriai buvo numatyti Vytautas Vardys ir Kęstutis Girmis — tad perspektyva vieningomis jėgomis kibti į tautai skaudų istorinį laikotarpį atrodė ne tik įdomi, bet ir galinti mane profesionaliai praturtinti žiniomis iš naujo ir dar beveik netyrineto sovietinio režimo laikotarpio. Bronius Nainys pasidomėjo apie mano pasiryžimą tirti sovietinius nusikaltimus, nes žinojo, kad esu priklausęs kompartijai. Atsaki-au, kad jokių sentimentų sovietiniam režimui neturiu, priešingai — kaip ir absoliuti mano kolegų dauguma, turiu šeimyninių bei tautinių nuoskaudų.

„A.J.“ kvietia mane „atskleisti uždangą šioje istorijoje“. Taigi atskleidžiu, jei slaptingajai panelei Aurelijai taip įdomu. Bronius Nainys minėtame interviu *Tėviškos žiburio* sako: „Nežinau, ar kas nors iš Lietuvos istorijos instituto vadovybės rinkinį tikrino prieš atiduodant spausdinti? Tikiu, atsakau, netgi svarstė 1993 m. kovo 18 d. Lietuvos istorijos instituto tarybos posėdyje. Po atostogų parsivežiau iš Lietuvos istorijos instituto to tarybos posėdžio protokolo Nr. 2 išrašą. Dabar jau, panelei Aurelijai Janavičiūte, sulaukykite kvapą — tuoj Jums išaiškins visos paslaptys!

Taigi tame posėdyje dr. Alfonsas Eidintas recenzavo „Lietuvos gyventojų deportaciją“ (taip tada tomas vadinosi) dokumentų rinkinį ir pasakė, kad tokiu pavitu, dalu dokumentų rinkinys išeiti negali. O dabar cituoju protokolą: „V. Merkys paprašė pasisakyti dokumentų ruošimo recenzentą

dr. A. Eidintą. A. Eidintas pažymėjo, kad reikėtų parašyti platesnį įvadą, pakomentuoti, nes žmonių reakcija bus įvairi. Jo nuomone, atskiras ir platesnis įvadas turi būti skirtas anglų kalba leidžiamai knygai“. Ar panelei Aurelijai Janavičiūte skiria „recenzento“ ir „projekto koordinatoriaus“ sąvokas? O gal jai atrodo, kad istorikas dirbantis mokslinį darbą pats save dar ir recenzuoja? Beje, tame posėdyje mano mintims pritarė instituto direktorius prof. Antanas Tyla ir projekto koordinatorių Gediminas Rudis. Kodėl vėliau nebuvo atsižvelgta į šias pastabas, pasakyti negaliu, kadangi mano kaip recenzento pareiga tuom ir baigėsi. Iki šiol galiuosi, kad neturėjau galimybių sustabdyti tomo leidimą toki, koks jis pasirodė. Nebuvau instituto vadovybėje, nebuvau ir Broniaus Nainio viršininkas, todėl keistokai skamba *Lietuvos aide* prof. J. Juzeliūno priekaištai, kad nesuvedžiau jo su Nainiu, o šis nefinansavo Juzeliūno grupės paruošto 1941 metais išvežtųjų sąrašo išleidimo. Negali suvesti dviejų žmonių, kai vienas iš jų nepageidauja susitikimo! Antra vertus, analogišką sąrašą ruošė spaudai ir Vidaus reikalų ministerijos archyvistai. Kurį pirmiausia reikėjo išleisti? Abu tie sąrašai, aciu Dievui, dabar jau išleisti ir be Broniaus Nainio pagalbos, ir Jūs, panelei „A. J.“, galite juos įdomiai skaityti. Abu šie sąrašai istorijos nepakeitė, o tik papildė. Nieko jie ir nebūtų pakeitę, nes „Kančių“ istorija buvo planuojama daugiausia kaip monografijų serija. Jūs gi, sovietų Lietuvoje gimusi ir augusi, panelei, būdama tokiu pat jos produktu kaip ir aš, turėtumėte galų gale susigaudyti, kas yra lengviau padaroma: aukų sąrašas, dokumentų rinkinys ar ilgų darbo metų reikalaujanti, kad ir „ekssovietinio“ istoriko studija. O gal Jums tai trūkdo padaryti atsivežtus sovietinio mentalitetas, skatinantis Jus nuolat kažką demaskuoti?

Štai ir visa istorija. Paprasta ir gal nelabai įdomi. Vieni neparašė įvado, kiti nepatikrinę, ar viskas padaryta, paskyrė finansavimą, tretį gi paskubino išleidimą. Visi klaidas pripažino. Diversijos niekur nematau, matau tik intencijų susikirtimą. Prieš Broniaus Nainio projektą buvo balsų už anksto tarp užsienio lietuvių, panašius darbus planavo ir planuoja Lietuvos genocido tyrimo centras, Lietuvos istorijos institutas, Politkalinių ir tremtinių sąjungos Kauno skyrius, prof. J. Juzeliūno grupė. Visi kiek konkuruoja tarpusavyje, visų siekiai susikirtę. Vieni turi pinigų, kiti — ne. O dar kiti paprasčiausiai išsigandę, kad

pamatys savo pavardės skelbiamuose dokumentuose — štai tie, ko gero, ir rėkė garsiausiai.

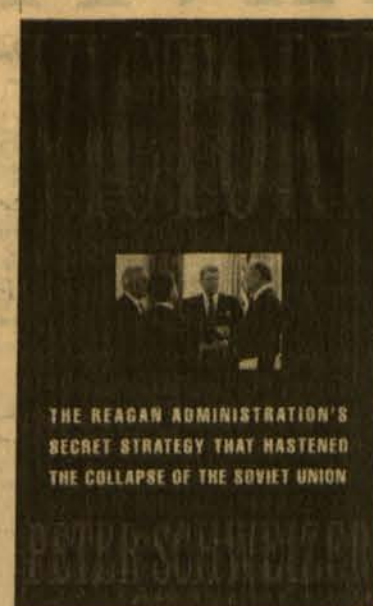
Slogiausią įspūdį šioje istorijoje padarė atskirų asmenų užsiuolimas ir kažkokia nenormali neapykanta, noras sutriuškinti toki pat nuodėmingą lietuvių kaip ir tie triuškintojai. Tenka labai apgailestauti, kad jaudrintos minios fone pasigirdo nedaug ramių balsų, siūlančių konkrečius klaidų ištaisymo planus. O geras darbas dabar yra sustabdytas. Ir šito labiausiai gaila.

Neseniai Lietuvos ambasadoje apsilankę, ką tik iš Lietuvos sugrįžę, du tautiečiai reiškė gilų susirūpinimą, kodėl JAV lietuvių visuomenės vadovai ir organizatoriai, regėdami perdėtai egzaltuotus šūkius, nepagalvoja, kodėl tam tikri asmenys taip viską dramatinizuoja? Kam tai naudinga, ir ko jie siekia? Jei lietuvių bendruomenė aktyvi tik nuo skandalo iki skandalo, nuo gando iki apkalbų, sakė jie, tai, anot Šekspyro, ar nėra kas papuovę danų karalystėje? Mano pašnekovų nuomone, kuriai sunku būtų prieštarauti, pats blogiausias dalykas yra tas, jog besivadovaujantys paprastu, primityviu, todėl visiems lengvai suprantamu šūkiu „išeivija šventa, Lietuva — raudona“, pasinaudoję natūraliu žmonių pasipiktinimu prastu kančių tomo paruošimu, įvarė dar vieną pleišną tarp išeivijos ir Lietuvos. Ir jie tuo nepaprastai patenkinti, nes žaidė mūsų jautrumu ir emocijomis. Aš ir būsiu atviras — žinau dabartinės Lietuvos istorikų nuotaikas (ir ne tik to nelemtojo tomo) ir bijau, jog kuriam laikui į bendrą triušą su užsienio lietuviams jie žiūrės daugiau negu labai atsargiai. Ir atvirakščiai. Štai Jums ir galutinis šios „kančios“ rezultatas.

Todėl visuomenės ramybės specialioms ardytojams, kurie nemato platesnio šios istorijos konteksto, siūlau pagaliau liautis kiršinti žmones. Gal geriau imkime sovietinio darbu lietuvių ir Lietuvos valstybės labui? Juk pats laikas. Visi norėjome savo valstybės, Nepriklausomos Lietuvos — tai ir jį darbą jos labui, kad ne-reikėtų gaišti laiką atsakinėjant į kažkokios „A.J.“ priekabavimus. Juk tokie „A.J.“ nieko nekuria, o tik baisiai pavydi tiems, kurie dirba darbą. O kas dirba, tas gali ir suklysti. Nejaug už tą reikia žmogų niekinti, plūsti ir bolševikiškai siekti eliminuoti jį iš visuomenės? O gal mes jau nebe katalikai?

Savo pasisakymą dėl kančių tuo ir baigsiu. Nematau reikalo kada nors grįžti prie šios temos, nes ji jau išsemta. Be to, turiu daug darbo. To paties linkiu ir mieliesiems skaitytojams.

Alfonsas Eidintas

THE REAGAN ADMINISTRATION'S SECRET STRATEGY THAT HASTENED THE COLLAPSE OF THE SOVIET UNION

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

nesukūrė sovietų krizės, bet ją tikrai paštrino (psl. xvi).

Schweizer'io knyga yra labai įdomi studija, kaip šios politinės direktyvos buvo vykdomos. Čia centrinė figūra buvo CIA direktorius William Casey. Jis labai gabi suorganizavo modernią komunikacijos įrangą Solidarnost organizacijai, o taip pat sudarė subtilią finansinę paramos tiekimo sistemą šiam karinio stovio spaudžiamam sąjūdžiui. Labai įdomios Vatikano ir Izraelio rolės šiuose projektuose. Centrinę poziciją stovi Saudi Arabija, kuri kritišku momentu padidino naftos produkciją, kas savo ruožtu dramatiškai sumažino naftos kainas. Tai buvo bausis smūgis Sovietų Sąjungai, kuri tuo metu finansavo savo veiklą naftos eksportu. Knyga pilna įdomių istorijų. Štai viceprezidentas Bush atvyksta vizitui į Saudi Arabiją ir sumaišo vandenį, įtaigaudamas karalių, kad jis stengtųsi neleisti naftos kainoms kristi. Grįžęs į Washington'ą viceprezidentas turi gana įtemptą pasikalbėjimą su prezidentu. Savarankiška Texas naftininkų politika nepasikartoja.

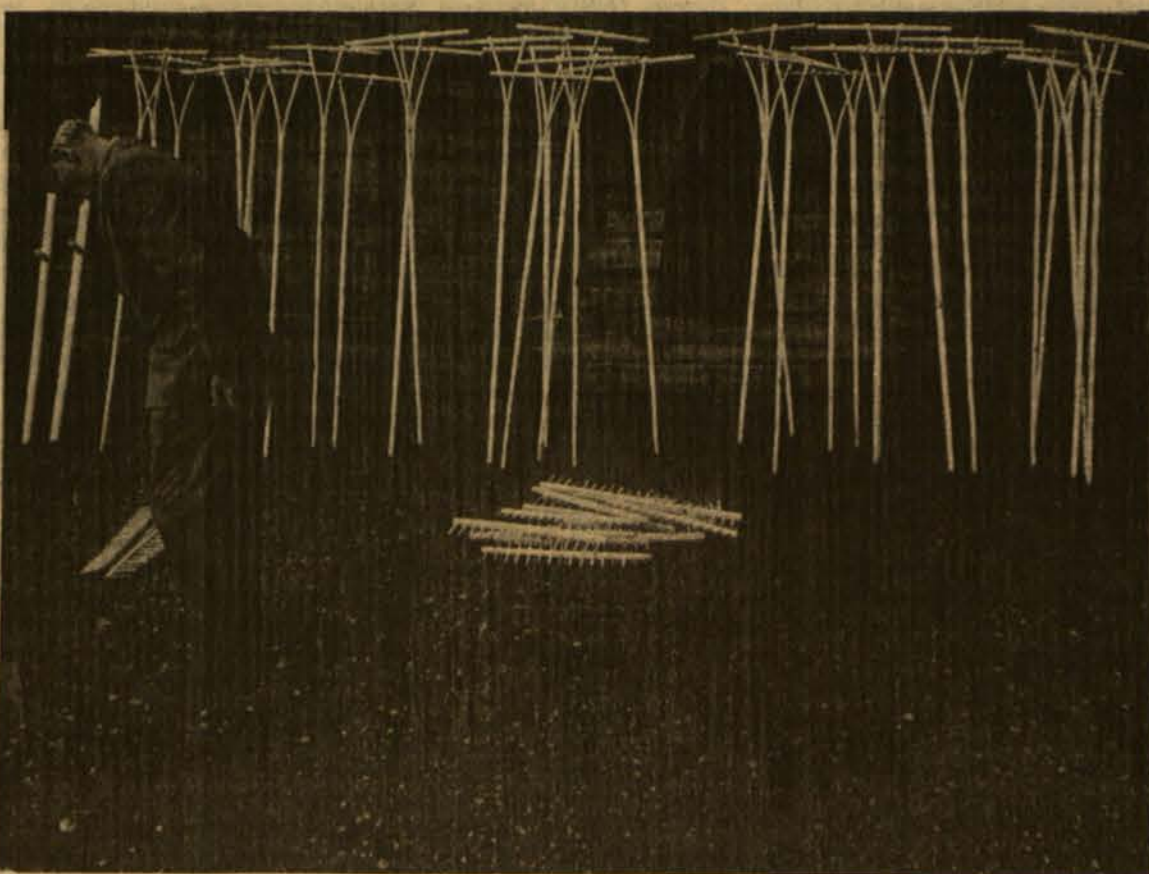
Schweizer'io knyga parodo, kad stebuklingiems laimėjimams labai padeda kantri ir sąmoninga veikla užkulisiuose. Knyga įtikinanti argumentuoja, kad Sovietų Sąjunga nesugriuvo savaime. Ji ne tik krito, bet ir buvo pastumta.

(a.a. ll.)

ARCHEOLOGINĖ PARODA KERNAVĖJE

Pernai senojoje Lietuvos sostinėje Kernavėje Joninių dieną atidaryta Kernavės Valstybinio archeologijos ir istorijos muziejaus rezervato unikali radinių paroda — archeologiniai radiniai nuo VIII tūkstantmečio prieš Kristų iki šių dienų. Tai pirmą tokios apimties paroda. Valstybės dienos išvakarėse, kai prieš 740 metų liepos 6 d. pirmuoju ir vieninteliu karaliumi buvo vainikuotas Didysis Kunigaikštis Mindaugas, Kernavėje Mindaugo sosto piliakalnyje (kunigaikščių pilies vietoje) kasmet uždegamas laužas. Paminimas žmogus, sugebėjęs suvienyti Lietuvą. Kauniečiai ir svečiai turi galimybę aplankyti šią unikalią parodą, atsivežti saują žemės ir išberti piliakalnyje vardan vienybės, pamastyti, susikaupti ir pagerbti didį Lietuvos vienytąją Mindaugą.

• Kaune yra neįtikėtina vieta, kurioje visi lietuviai sugyvena prasmingoje aplinkoje. Tai **Maironio lietuvių literatūros muziejus**, apglėbęs ir išeivių raštijos skyrių. Muziejus laukia mūsų apsilankymo ir talkos — užsienyje išleistų knygų, literatūrinių žurnalų, rankraščių, programų, nuotraukų, etc. Muziejaus adresas: Maironio lietuvių literatūros muziejus, Rotušės aikštė 13, 3000 Kaunas, Lietuva.

Aleksandras Macijauskas

Turguj Nr. 136 1974

Aleksandro Macijausko fotografijos darbų paroda „Lietuvos kaimo turgūs“ atidaryta birželio 4 dieną Lietuvos dailės muziejuje, Lemont, Illinois, vyks iki šių metų rugpjūčio 4 dienos.

Gyvenimas pas ciklopa

(Atkelta iš 1 psl.)

netekties, praradimo nuotaika, kad net prarastieji dalykai iš šios perspektyvos yra netekę savo vertės. Yra tik praradimo skausmas dabartyje. Koks gimtinių vaizdas menasi Beniu? Slogi nuotaika namuose, gąsdinantis šmėkliškas ir pranašingas pelėdos siluetas ant šulinio svirties (fatališkos ateities ženklas), juodas eglyno kontūras, kurį abejingai stebi tėviškę paliekantys herojus. Visiškai nemėginama aiškintis pasitraukimo į Vakarus priežasčių. Istorija tai smurtas ir chaosas, kurio nepaaiškinsi.

Katiliškio dėmesys kalbinėms išraiškos priemonėms — juk tai vienas didžiausių sodraus ir gyvo lietuviškojo žodžio meistrų — šiame romane irgi patiria „lingvistinę perversiją“. Autorius stilistiškai iprasmina amerikoniškuosius žargonizmus, suteikdamas kūriniiui autentišką koloritą. Paskaitykime, pavyzdžiui, dialogą 32-ame puslapyje: — „Si, tai dipti, kurs ant burdo pas Džiova vienaakį. — Ju rait, misiuke“ ir t.t. Verbaline išraiška demonstruojamas dvasinis neišsikių žmogystų skurdas.

Šiame, matyt, skausmingai rašytame romane parodoma žmogiškosios vertės, savigarbos, asmens laisvės praradimo drama. Prie vergiškos būsenos priprantama taip, kad ji tampa nepanaikinama žmogaus savastimi. Labai dažnas šuns motyvas. Tai ir sunkaus gyvenimo primesta „šunies ištikimybė“ kompanijai. Tai ir šuniškas gyvenimo būdas. Nors „diena ir nenumiršta su fabriko sirena“, žmogus net ir po darbo jau neatgauna tikro, savarankiško gyvenimo. „Laisvės sąvoka visiškai skirtingas dimensijas įgauna iškelus koją už fabriko vartų. Suva skalija ir draskosi, krimsdamas dantimis gyvą geležį tik prirakintas grandine prie savo namelio. Palaidas jis sugrįžta atgalios, susiranda užmirštus ir paniekintus kaulus, atsigula, pasideda tarp kojų ir graužia. Ir guli ir guli, dieną ir naktį, ir jo pasaulis nebeprašoka trejeto žingsnių, užsimirus paprasčiausiai, kad grandinė atsegtą. Kur jis bepasidės — senas ir ištikimas šuva?“ (p.158).

Ižeištos ir pažeistos patriarchalinės, „vyriškosios“ sąmonės simptomai ypač ryškūs moterų vaizdavime. Lietuviškame kaimo, kur viskas buvo savo vietoje, vyro autoritetas netrukė moters saviraiškai. Prisiminkime spalvingus ir stiprius Monikos ir Agnės paveikslus iš *Miškais ateina ruduo*. Moteriškieji ir vyriškieji personažai ten buvo lygiaverčiai. O kai vyriškojo dominavimo tradicija šioje beprotiškos civilizacijos sumaištyje pavirsta niekais, kai herojus pasijunta esąs ne tik „šaligatvio nulis“, bet kažkas dar neapibrėžtesnio ir bejėgiškesnio, tada ir į moterį jis pradeda žiūrėti su pagieža, įtarimu ir slapta baime. Romane visos moterys traktuojamos nepalankiai, į jas žiūrima iš aukšto.

Ryškiausias pavyzdys — drastiškas „kekšės Mirgos“ paveikslas. Nepaisant visų jos tauresnių bruožų ir autoriaus užuojautos, Mirga yra atstumiančiai nuolanki, nusizėmusi, palikusi savo orumą tėvynėje. Ji visų išnaudojama ir dar mušama. „Sunkiai užsidirba sau duoną kekšės“ (p.128). Ir ji pati nevertina savęs, sakydama, kad yra „sena, nudėvėta, nuvalkiota kaip grindims valyti skuduras“ (p.129). Ši moteriškė gyvena ne tiek jausmais, kiek instinktais. „Pavasarijį užuodžia, kaip šunys užuodžia kalės vestuves“ (p.193). Ir net vardas jos kažkoks šuniškas — Mirga, o ne, pavyzdžiui, Virga.

Kitos bevadės moterys šmėkšteli kaip plėšrūnės ar seksualiniai vampyrai. Jos ištato už durų savo nelaimingus vyrus, pasiglemžia jų kruvinai uždirbtus pinigus ir nueina savo keliais su

pajėgesniais partneriais. (Pasirodo, iševija turi savą „barakūdų“ literatūrinę tradiciją.) Šioje nenormalioje šalyje, tūžta kai kurie romano veikėjai, vadinama demokratija moteriai suteikė neribotas teises, o vyrą, šeimos galvą, pavertė mazgote, kurią lengva ranka galima išmesti lauk. Vytauto Kavolio terminais, tai būtų archaizuojančios reakcijos prieš modernizmą požymiai.

Kai kuo Katiliškis yra slinktelėjęs modernistinės literatūros pusėn. Tai tematika: pramoninės, industrinės aplinkos vaizdavimas, žmogus — sraigtelis gniuždančioje mašinoje, simbolinis preso motyvas, asmenybės niveliacija, susvetimėjimas, sąmonės aberacijos — visa tai artina jį prie Antano Škėmos meninio pasaulio. Tik nėra čia škėmiškojo artizmo, elegancijos, lakios fantazijos, intelektualinės problematikos aukštumų. Katiliškio pasaulis ir veikėjai monoliškesnė, romano stilistinė faktūra šiurkštesnė, grubesnė, tematika žemiškesnė. Jo veikėjus su aplinka sieja ne konflikto santykis — aplinka tuos veikėjus jau yra prarijusi, jie tiesiog sutapę ir išnykę joje, kaip Džiovas savo voratinklyje. Miestas šiukšlynas ir žmonės šiukšlės. „Iš karto viskas bjauriau atrodo, o paskui pripranti kaip prie mergos“ (p.91). (Palyginimas visai ne iš feminizmo epochos.)

Ir Katiliškio personažas nėra individualistinis — nei vientisas, nei „skilinėjantis“ — jis paprastai angažuojasi tam tikrame kolektyve. Jaučiamos bendruomeniškumo nuostatos, kolektyvinis lemties išgyvenimas (kitokio likimo žmonės į romaną paprasčiausiai neįsileidžiami). Jei gyvenimas absurdiškas, tai visi jame traktuojami vienodai. Vienoda tenka ir ironiškojo cinizmo kaip stilistinio figūratyvumo dozė. „Pensininkai sliūkiuoja ir guodžiasi senatve. Jų žingsnius šnairuodami seka graboriai, vienuolynai, parapijų viršininkai. Kada gi tas suzmekęs kazlėkas užvers savo vyžines?“ (p.45).

Net iševijos lietuvių švenčiausioji vieta — parapijos bažnyčia — neturi jokio patrauklumo. Einantys komunijos vaikai dar suprantą, „kad nevalia Dievo Kūno primti kartu su kvepiančia ‘Spear-mint’.“ Todėl „takas link grotelių nusipjauktas apžlebens gumos, nelyginant nušašusi kiaulės nugara“ (p.31).

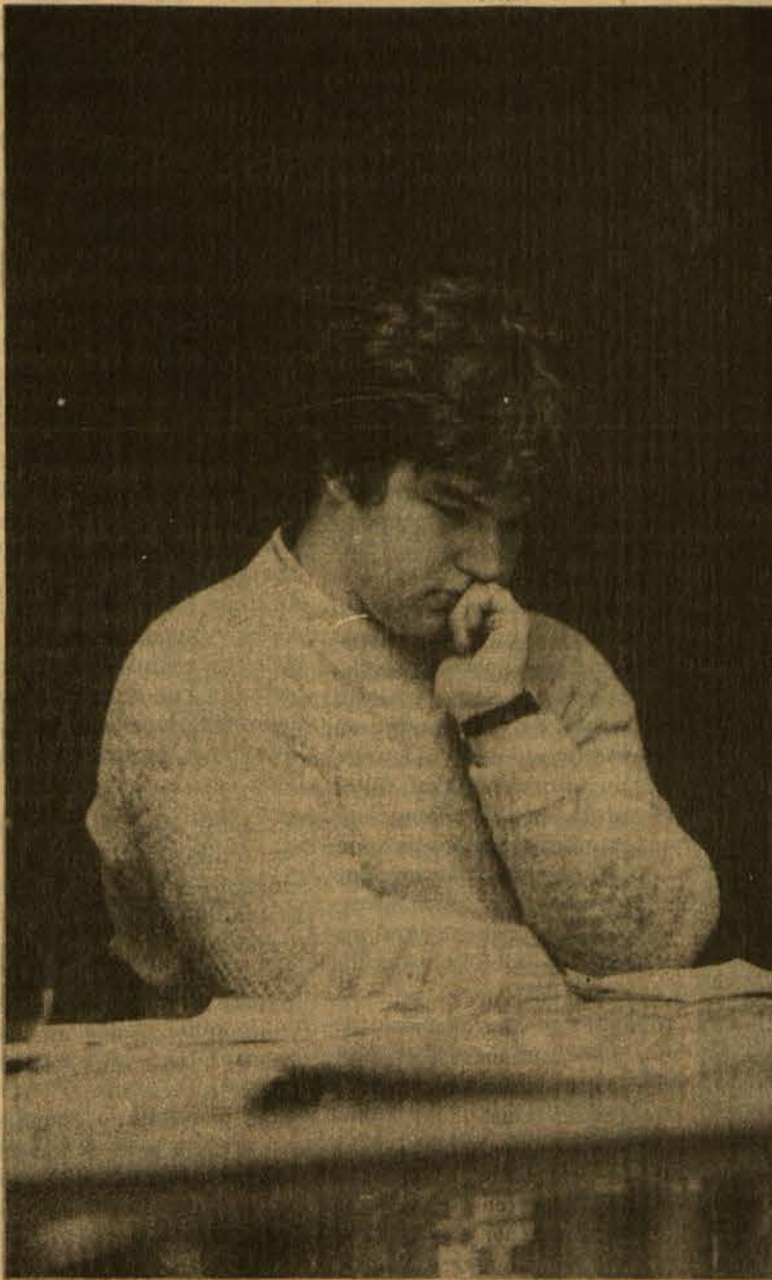
Žinau gerai, kad tose bažnyčiose taip nėra, bet rašytojo meninio vaizdo sugestija yra stipresnė už tikrovę. Apskritai, romane daug vaizdingų posakių, palyginimų, frazeologizmų ir kitų stilistinės išraiškos priemonių, atkeliavusių į amerikietišką aplinką iš senojo lietuviško kaimo. Jų santykis su katiliškio gyvenimo realijomis suteikia kūriniiui savotiškų stilistinių ypatybių. Šis naratyvinio lygmens kontrastas savaip atliepia egzistencines charakteristikas žmonių, kurie „gyveno civilizacijos ir klaukusio primitivizmo sintezėje“ (p.164).

Dar moderniškiau rašytojo kūrybos kontekste atrodo psichologinės, freudinės problematikos mėginimai. Svarbus leitmotyvas — neapykanta tėvui, kuris užklupo Benių ankstyvą rytą ant žolės su koketiška gimnaziste. Tėvo pašaipa, atrodo, sunaikino herojaus meilės jausmą ir pagarbą moteriai visiems laikams. Moteris liko ne tik nepažinta, bet ir pažeminta.

„Nuo tada jis vengė tėvo akių. Jis tėvo pradėjo bijoti ir jo nekėsti. Jis tik tai ir niekas kitas įsijaukė į jo pirmąjį išgyvenimą ir jį sumaišė su žemėmis. To jis niekam, net ir tėvui, negalėjo dovanoti.“ (p.124). Tėvas išlindo tą lemtingą rytą kaip „trečias koks šuo“.

Situacijos prisiminimas lemtingais momentais herojui išsukia net lytinį nepajėgumą. Visa tai leidžia autoriui forsuoti klasi-

Julius Keleras

Julius Keleras

Jono Kuprio nuotrauka

*Išardyta žiema, išbadėję apsenę daiktai,
tik komunijos cukrus ant gomurio tirpstantis;
lieka — duoti valią jutimams ir šviesai kol dar
apskritai neištirpo mėlynasis dailiaraščio sniegas,*

*haugo perlai ir grimų vardai, lelija iš Junonos
krūties išsiveržus per miegą — jos nebuvo,
nebus ir nėra. Tu tik ją atkakliai sapnavai, kol
naujamiesčių spalvis dėliojo betono soneta.*

*Ar daiktai beužpildys ertmes praradimų,
ar tamsoj išskaitys beapakančių miestų
raides, vis vien uždaryti i ryto nebijanti
ghetto, ar pakilsim kada — nežinau, bet*

*širdis atsikakius šlovės, palaimingai stebės
kaip nuslūgsta šešėliai Nery, ten kur garlaiviai
tola. Iš lėto apeisime tarpkalviuos minganti
miesta, naivumo ir baimės salas, ir šaltinį, kurs*

*andai ištryško toj vietoj. Nesakysiu kodėl ir
kada. Tikriausiai Akis mus stebės, bet jokia
kibirkštis, išsižiebus iš naujo ūmai neišjudins
sutrėsusio andai skeleto. Gal tik vynas*

*paliatas sklaidys rūpestingai nubrėžtus ratus,
kuriuos vėjo ranka patikėjo upokšniams užlieti
aukštėjancią žemę, pavasario maištą,
neraštingus vaikysčių vardus, kurie saugo giliai*

*rievėse praečių ar vienuolių žibuoklę. Viskas
paprasta. Imk ir dainuok. Arba žvelk
kaip tamsioj vienuolijoj susikerta smingantis bluostas
su smengančiu varpinės bokštu. Kaip semia*

*ranka paskutinę ištryškusią prieblandoj kaimišką
šviesą, ir lemia jau palaidotus vienkiemius,
likusių naktį beržynuos, šaknų vainikus, nepaliekančius
arklo kaktos, parkritusio rentinio, dirvožemio sietu.*

*Viskas paprasta, Tik daiktai, nepadrąsinti
žvilgsnio, užtyla ir kyla iš vietų. Viskas
paprasta: Viešpatie, teismo nebus. Ir
daiktai ima plaukti gilyn, kur šviesėjanti*

*sąmonė liečia išsklaidytus, suniokotus
pėdsakus. Viešpatie, būk atlaidus. Ir
tebūna dar vieną naktį ramus šitas
miestas, kadaise iš kryžiaus išlietas.*

išvykimo data

*išvykimo data nesikeis: aerouostuos apspūrę varnėnai
palydi orinį burlaivį, lenkiantį sukaulėjusią Boscho
vaizduotę; atstumtas aušros spindulys užstringa
karklynuos, seniai nudrengtuos virpančių garso
signalų, ir laikas ima slėgti visus, kam pavyks
bent alkūne paliesti vēstantias vasaros dulkes*

*bučiniai nedrausmingai buriuojas prie durų, šypsniai,
skiemėnys, pirštų ženklai, išleistuvių seni ritualai
traukias gilyn, kur uždarytas tyloj pulsas skaičiuoja
tolstančią šviesą; atmintis restauruoja žvilgsnius,
išlydėjusius polyti, lūpų eilutę, priglaustą rūbą,
galop virsdama stiklo žiogu, vaiko pamestu smėly*

*ar sakei man ką nors, juk vis tiek kažką užmiršai;
ir nusėda lyg perkrauta barža į dumblą data, išigrauzianti
venų vainikuos, ir pievų finalas praplatėja pro ankštą
langelį, tada jau žinau, kad sugrįši: varnėnai, idėmiai
pakilus ranka, paslaugus miesto planas, viskas taip —
kol nauja išvykimo data priartės*

Morton Arboretum

A. ir A.

*Aš juk mačiau, kaip šis asotis skilo
ir krisdamas taip aptėškė vandens
leliją, kad taryt jai neteko praustis.
Tamsioje praskrido žąsys, ir regėjos:
apaštalas Bartolomėjus atleido barbarams.*

*Balsu pravirko akmenys — raudodo slėnis,
ir Viešpats dar nebuvo prisikėlęs,
siūravo vyšnios aklos, be šakų, ir tuenkinys
globėjo pakeleivį, kol vakarui ištirpstant
krito snaigės, ir niekas nežinojo, ar baisu*

*kol vienadienis laibas spindulys, parlėkęs
iš tėvynės krito žemėn, kol atsibudęs lietuje
kryželis pranoko augalus, ir lelija balsu
paprastė gerti, bet nebuvo kam —
asotis paslikas gulėjo žemėj*

PASAULIO LITUANISTAI RINKOSI VILNIUJE

Birželio 21 d. Vilniaus pedagoginio universiteto Lituanistikos ir istorijos fakultetų rūmuose prasidėjo Pasaulio liuanistų sąjungos steigiamoji konferencija.

Konferenciją surengė mokslininkų liuanistų iniciatyvinė grupė. Ją remia Vilniaus pedagoginis universitetas bei Atviros Lietuvos fondas. Kartu su Lietuvos aukštųjų mokyklų, mokslo įstaigų liuanistais, rašytojais, konferencijoje dalyvaavo rašytojai, lietuvių literatūros bei kalbos tyrinėtojai iš JAV, Kanados, kitų užsienio šalių.

Plenariniame posėdyje bei sekcijose skaityti pranešimai

už savo krašto ribų. Gal Sibire, o vėlniai juos žino?“ (p.150).

Iš Lietuvos liko tik Žodis, simboliškos dvi eilutės iš dainos „Tu, giruže“, kontrapunktu einančios per tekstą. Gal kaip tik nuo jų reikėjo pradėti pokalbį apie paskutinę Mariaus Katiliškio knygą, mažiau akcentuojant juodąją romantiką, remarkiško tipo savigraužą? Mažiau Bridgeport džiunglių akligatvių, daugiau šviesos? Romano rašytojas nespėjo visiškai užbaigti ir nežinia, kokia būtų buvusi paskutinė jo redakcija.

Šiaip ar taip romanas jau susilaukė dėmesio Lietuvoje ir, manau, apie jį bus daug rašoma. Nes Mariaus Katiliškio vardas jau seniai pelnė lietuvių literatūros klasiko aureolę.

VASAROS LITUANISTINĖS STUDIJOS VILNIAUS UNIVERSITETE

Birželio 29 d. Vilniaus universitete prasidėjo vasaros liuanistinės studijos. Jose mokosi 47 užsienio lietuvių vaikai, besidomintys tautos kultūra, istorija, kalba.

Kursai truks keturias savaites. Juose keturias valandas per dieną vyksta kalbos pratybos, po to studentai dalyvauja ekskursijose po Vilnių, vyksta į užmiestį, susitinka su jiems idomiais žmonėmis.

• Priešų lengva gyvenime įsigyti, bet „Draugas“ — tik vienas.

Lietuvos dailės muziejaus ansamblis „Kanklės“

Su jo vadove Lina Naikeliene kalbasi Pranė Šlutienė

Lietuvos dailės muziejaus lietuviškos muzikos ansamblis „Kanklės“ yra dar jaunas, susikūrus tik prieš dešimt metų, tačiau aktyviai dalyvaujantis Lietuvos kultūriname gyvenime. Ansamblio atliekami kūriniai dažnai skamba radijo bangomis. „Kanklės“ mylimos ir mėgstamos ne tik lietuvių publikos. Per savo gyvavimo metus ansamblis surengė koncertus daugelyje Lietuvos miestų ir kaimų, koncertavo kaimyninėse valstybėse: Gudijoje, Latvijoje, Estijoje. Koncertinės kelionės Šveicarijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje susilaukė pripažinimo ir gerų atsiliepimų vietinėje spaudoje.

Klausiu ansamblio įkūrėjos ir vadovės Linos Naikeliene: kaip kilo mintis sukurti ansamblį?

– „Kanklių“ ansamblio ištakomis reikia laikyti Lietuvos dailės muziejaus „Kanklių trio“, kuris lietuviškos muzikos propagavimu baruose gražiai reiškiasi jau du dešimtmečiai. Šiame trio grojo nuo 1975 metų. Prieš porą metų nutariau išplėsti ansamblio atlikimo bei spalvines galimybes ir prie kanklių prijungiau dvi aukštąsias birbynes, taip sukurdamą naują ansamblį. Tačiau „Kanklių trio“ neiširo, ir toliau koncertuoja kaip savarankiškas ansamblis.

Esu nepaprastai laiminga ir džiaugiuosi, kad teko kūrybiškai bendradarbiauti su garsiais ir gerbiama Lietuvos muzikantais, tokiais kaip M. Aleškevičiūtė, G. Apanavičiūtė, R. Maciūtė, I. Milkevičiūtė, S. Jonaitytė, D. Sadauskas, A. Janutas. Su šiais solistais „Kanklių trio“ sėkmingai koncertavo Suomijoje, Airijoje, Anglijoje, Vokietijoje, Danijoje, Prancūzijoje ir kitose šalyse. Lietuvos radijo fonduose yra daugiau kaip 70 įrašytų kūrinių, išleista plokštelė.

– Žinau, kad jūs esate ne tik ansamblio vadovė, Muzikos akademijos profesorė, bet ir žymi Lietuvos kanklininkė-solistė. Sakykite, kaip spėjate viską suderinti?

– Išties tai nėra lengva. Ypač kai turi šeimą ir jaučiant sunkią kasdienę buitinę. Bet tik darbe ir kūryboje jaučiu atsipalaidavimą, palaimą ir džiaugsmą.

Savo studentes, kurių per 16 pedagoginio darbo metų išleidau daugiau kaip 20, myliu, globoju kaip savo tikrus vaikus ir seku jų kūrybinį kelią.

Soliste-kanklininke esu nuo 1973 metų, kuomet pirmą kartą surengiau kanklių muzikos recitalį. Esu įrašiusi solinę plokštelę, nemažai solinių radijo įrašų ir surengusi daugybę solinių koncertų įvairiuose Lietuvos miestuose ir užsienyje.

Muzikos akademijos kanklių sekcijos veikloje pagrindinės mano veiklos kryptys yra rūpin-tis kanklių mokymo proceso tobulinimu, kanklių repertuaro kaupimu, instrumentų kokybės gerinimu ir kanklių muzikos populiarinimu.

– Ar sunku vadovauti ansambliai ir tuo pat metu groti jame?

– Vadovauti mūsų ansambliai nėra sunku, todėl, kad visi ansamblio nariai yra profesionalūs muzikantai, gerai išmanantys savo specialybės subtilybes ir puikiai įvaldę instrumentų grojimo techniką. Norėčiau pabrėžti, kad visi ansamblio nariai yra baigę Lietuvos muzikos akademiją, o A. Juškevičienė ir K. Mikiška yra Akademijos pedagogai. V. Alenskienė muzikos mokykloje kanklėmis skambinti moko mažuosius vilniečius. E. Čiplys yra Muzikos akademijos birbynės klasės absolventas. Visi muzikantai yra tikri menininkai, kūrybiški ir giliai jaučia muziką. Todėl kiekvienos programos ruošimas yra bendras kūrybiškas

Lina Naikeliene

Lietuvos dailės muziejaus tautinio muzikos ansamblio „Kanklės“ nariai Vilniaus universiteto kieme.

darbas, o man tenka tik sudėlioti stilistinius akcentus, pagrindinius kūrinių strichus. Žinoma, kartais iškyla diskusijos dėl kūrinių interpretacijos, tačiau kiekvieną kartą randame optimalų variantą.

– Gal galėtumėte pakalbėti apie instrumentus, skambančius Jūsų ansamblyje?

Lietuvos dailės muziejaus tautinės muzikos ansamblio „Kanklės“ koncerto metu.

monika, senosios kanklės ir kiti senieji liaudies instrumentai.

– Kokią muziką atlieka Jūsų ansamblis? Ar tai yra autentiška muzika?

– Jokių būdu negalima sakyti autentiška, nes mūsų ansamblis nėra folklorinis. Tai lietuviškos muzikos ansamblis. Mes atliekame originalius kompozitorių kūrinius, harmonizuotas lietuvių liaudies dainas, aranžuotas M.K. Čiurlionio, B. Dvariono, J. Švedo kūrinius, instrumentines pjeses. Specialiai ansambliai kuria A. Lapinskas, J. Tamulionis, V. Bagdonas ir kiti kompozitoriai. Instrumentų skambėjimo galimybės leidžia atlikti ir šiuolaikinius bei bažnytinius muzikos kūrinius.

Ruošiantis popiežiaus Jono Pauliaus II atvykimui į Lietuvą, 1993 metais, dalyvavome bažnytinės muzikos koncertų cikle, kurį organizavo Lietuvos muzikų rėmimo fondas. Su šia programa koncertavome daugelyje Lietuvos bažnyčių. Buvome labai šiltai sutikti ir dar sykį įrodėme, kad lietuviškais instrumentais galima atlikti ne tik liaudies muziką, bet jie puikiai skamba ir bažnyčių skliautuose, o mūsų dainininkės balsas sujaudino ir pravirkdė ne vieną klausytoją.

– Norėtume išgirsti keletą dainų ir apie Jūsų ansamblio solistę.

– Ansamblio puošmena – dainininkė Regina Šilinskaitė, kuri ansamblyje dainuoja nuo pat pirmos jo įkūrimo dienos. Ne tik dainuoja, bet ir groja, taip pat yra mūsų koncertinių programų scenarijų kūrėja ir vedančioji.

Regina 1992 metais baigė Lietuvos muzikos akademijos profesorės V. Mikštaitės dainavimo klasę. Dabar ji dainuoja Vilniaus Operos ir baleto, Kauno muzikiniame teatre. Jos sukurtiems vaidmenims – Donizetti „Meilės eleksyras“ (Adina), Johann Strauss „Šikšnosparnis“ (Adelė), Bizet „Carmen“ (Frasquita), Humperdinck „Jonukas ir Gretutė“ (Gretutė), Verdi „Rigoletto“ (Gilda) būdinga muzikinė preciziška, gilus charakterių psichologinis pagrindimas, išraiškingas plastiškumas, personazų dvasinis išgyvenimų įprasminimas. Mūsų ansamblyje Regina Šilinskaitė puikiai atlieka liaudies dainas su jai būdingu nuoširdumu ir jautrumu. Turėdama puikų lyrinį sopraną ir gerai įvaldžiusi vokalinę techniką, ji sugeba perteikti visus dainos niuansus, sujaudinti bei sudominti klausytojus. Regina gerai veda ir jaučia koncerto atmosferą.

– Dėkojame už pokalbį ir linkime ansambliai visokeriopos kūrybinės sėkmės.

Čikagoje „Kanklių“ ansamblio koncertas įvyks 1994 m. rugsėjo 11 d., 3 val. p.p. Jaunimo centre.

Apie vytnių juostų audimą

Birutė Antanina Janavičienė iš Lietuvos, audėja ir vytnių juostų meistrė, ne per seniausiai lankėsi keletą mėnesių Amerikoje ir čia skyrė laiko juostų pynimo technikos išmokyti susidomėjusias čionykštes audėjas. Ta proga su viešnia audimo meistrė kalbėjosi čikagietė audėja Audronė Tamulienė.

– Kur teko eksponuoti savo juostas viešnage Amerikoje metu?

– Aš esu labai dėkinga Vytautui Šiškauskui, ansamblio „Melodija“ vadovui. Jo koncerto metu rodžiau savo austas juostas atsilankiusiems. Renginiai vyko Čikagos Jaunimo centro kavinėje, Pasaulio lietuvių centro kavinėje, Pasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois, ir Madison mieste, Wisconsin. Susitikau su Čikagos audėjomis ir susipažinau su audėja Audrone Tamulienė ir kartu audėme vytnes juostas. Norėjau išmokyti vytnių juostų audimo techniką kuo daugiau norinčių, kad ir čia Amerikoje ši seniausia lietuviškos juostos technika išliktų.

– Ar tai senas audimo būdas?

– Vytnė juosta Lietuvoje buvo audžiama dar pagonybės laikais aštuntame amžiuje. Tuo būdu ausdavo ne tik juostas, bet ir paradines vadžias, kuriomis buvo kinkomi arkliai į vestuves, krikštynas ar atlaides nuvažiuoti. Vadelės buvo spalvingos, puoštos bumbulais, varpeliais.

Dabar vytnes juostas Lietuvoje audžia tik keletas audėjų. Tai labai kruopštus ir sudėtingas darbas, audimas be staklių, tik su lentelėmis.

– Kada jūs pati pradėjote austi?

– Aš nuo pat vaikystės mėgau siūlus ir kartu su mama ausdavau. Moku visus darbus, galiu linus pasėti, nurauti, išminti, suverpti ir išausti. Juostas austi pradėjau prieš penkerius metus. Įstoja į Tautodailininkų sąjungą, dalyvauju bendrose ir autori-nėse parodose. Kiek galiu, mokau šios technikos paslaptis norinčius, kad šis juostų audimo būdas

Birutė Antanina Janavičienė savo viešnage metu Čikagoje demonstruoja vytnių juostų audimą.

nebūtų pamirštas tiek Lietuvoje, tiek Amerikoje.

Taip pat bendradarbiauju su istorijos mokslų daktarės Vidos Kulikauskienės lietuviškų tautinių drabužių audimo grupe Vilniuje. Jos patarimų ir žinių dėka ansambliui ir pavieniai žmonės gali įsigyti tikrus lietuviškus tautinius drabužius. Vida Kulikauskienė visą savo gyvenimą rinko medžiagą apie lietuvių liaudies audinius ir drabužius ir yra paruošusi knygą leidybai. Kai bus knyga išleista, turėsime labai gerą lietuviškų tautinių drabužių šaltinį.

– Kokie jūsų tolimesni planai?

– Žinoma, kuo daugiausia išausti juostų. Ateityje noriu surausti didelę autorinę parodą

ne tik juostų, bet ir ta technika išaustų dekoratyvinių kilimėlių, vadžių, kaklajuosčių ir juostelių. Taip pat noriu įsigyti kūrybines dirbtuves. Aš norėčiau, kad tų dirbtuvių durys būtų atidarytos visiems, norintiems mokytis austi ar verpti. Tikiuosi, kad atsiras norinčių močiučių bei mamų, kurios atsivedusios savo vaikaičius ar vaikus pačios juos mokys. Reiktų tik turėti daugiau staklių ir ratelių. Jeigu man pavyktų šį sumanymą realizuoti, tai aš būčiau labai laiminga.

Tautodailininkai yra žmonės, kurie bendrauja su praeitimi ir gilia senove. Jeigu jie atvertų savo kūrybinių dirbtuvių duris nors vienam norinčiam mokytis, mūsų liaudies menas būtų geriau suprastas ir labiau gerbiamas.

Šiaulių fotografijos muziejus

KAZYS DAUGĖLA

Mažo bet judraus Šiaulių fotoklubo pirmininkas Antanas Dilys sugalvojo ir 1967 metais pradėjo kurti fotografijos muziejų. Tuo metu jis buvo ELTA fotokorespondentas. Vazinėdamas po Lietuvą, jis rinko retas nuotraukas, negatyvus, dokumentus, susijusius su fotografija, senus foto aparatus. Visa tai krovė savo bute ir atskirame kambarėlyje Ežero gatvėje. Vėliau šis muziejus buvo prijungtas prie Šiaulių „Aušros“ muziejaus ir 1973 metų gegužės 25 dieną tapo to muziejaus padaliniu.

Pernai šis fotografijos muziejus pažymėjo savo gyvavimo 20-metį, galėdamas pasigirti, kad toks muziejus yra tik Lietuvoje, bet ir visoje buvusioje Sovietų Sąjungoje. Antano Dilio pradėtas darbas plėtėsi ir iki šiol sukaupė 24,000 eksponatų, sudėtų centrinės Vilniaus gatvės pastate, neįtrauktam į privatizuojamų sarašą.

Šių metų kovo mėnesį kultūros fondo Šiaulių krašto tarybos narių sueigoje to muziejaus (vis dar „Aušros“ muziejaus padalinio) vedėja Regina Šulskytė pasiūlė naują projektą. Ji galvojo, kad Fotografijos muziejus turi atskirti nuo „Aušros“ muziejaus ir tapti atskiru savarankišku vienetu. Vilniaus universiteto komunikacijos fakulteto žurnalistikos instituto asistentas, fotografijos ir kino kritikas Skirmantas Valiulis mano, kad savarankiškai dirbdamas šis muziejus gali

Šiaulių fotografijos muziejaus vedėja Regina Šulskytė

išlaikyti savo originalumą ir brailą. Kultūros ir švietimo ministerijai muziejų skyriaus viršininkas Romanas Senapėdis pareiškė, kad šis pasiūlymas bus svarstomas Kultūros ministerijoje. Pagaliau, per vizitą pas kultūros ministrą Dainių Trinkūną, Regina Šulskytė buvo pažadėta greitas tos problemos išsprendimas.

Regina Šulskytė sutinka, kad prieš 20 metų prisijungimas prie „Aušros“ buvo teisingas žingsnis, bet dabar, būdamas padaliniu, muziejus negali susiformuoti į savitą vienetą, kuris skirtųsi savo specifine veikla ir dinamika. Būdamas savarankišku, muziejus skirtų daugiau dėmesio tiriamajam darbui, įvestų kompiuterizavimą ir užmegztų komercinius ryšius su fotoaparatais ir kopijavimo aparatūros firmomis. Fotografijos veikla būtų koordinuojama su Vilniuje kuriamo

fotografijos restauravimo centru ir Lietuvos Fotomenininkų sąjunga.

Fotografijos muziejus turi gerų tarptautinių kontaktų per surengtas mokslines konferencijas, bet bene aktualiausia jo užduotis būtų informacijų rinkimas apie Lietuvoje saugomas fotografines kolekcijas, asmeninius archyvus ir išveiktus fotografų darbus.

Amerikos lietuviai fotografai pažįsta šį muziejų. Ten randa prieglaudą jų archyvinei medžiagai. Parodinės nuotraukos, puikiai įremtos ir sumaniai išreklamuotos, sukabintos ant muziejaus galerijos sienų džiugina lankytojus. Paprastai, parodai pasibaigus Šiauliuose, pagal naują tvarkaraštį, nuotraukų rinkinys keliauja į kitų miestų galerijas: Vilnių, Marijampolę, Klaipėdą, Panevėžį, Alytų.

Fotografai, palaikę ryšius su tuo muziejumi, pritaria jo atskyrimui nuo „Aušros“ muziejaus. Ne padalins, bet savarankiška įstaiga gali daug lanksčiau ir pažangiau funkcionuoti.

REŽISIERIAUS EIMUNTO NEKROŠIAUS LAIMĖJIMAS

Režisieriaus Eimunto Nekrošiaus spektaklis pagal Aleksandro Puškino „Mažasis tragedijas“ – „Mocartas ir Seljeris“, „Don Žuanas“ ir „Maras“ – tarptautiniame Torunės teatro festivalyje Lenkijoje buvo pripažintas geriausiu.